

ZBORNÍK SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO MÚZEA
ANNALES MUSEI NATIONALIS SLOVACI

ARCHEOLÓGIA
SUPPLEMENTUM 12

ĽUDIA A HORY – ARCHEOLOGICKÁ PERSPEKTÍVA

Interakcie ľudských spoločností horských
a podhorských oblastí západného Slovenska

BRATISLAVA – NITRA 2019

**ĽUDIA A HORY
– ARCHEOLOGICKÁ PERSPEKTÍVA**

**Interakcie ľudských spoločenských horských a podhorských oblastí
západného Slovenska**

**Igor Bazovský – Gertrúda Březinová
(editori)**

**ANNALES   ZBORNÍK
MUSEI   SLOVENSKÉHO
NATIONALIS   NÁRODNÉHO
SLOVACI   MÚZEA**

ARCHEOLÓGIA SUPPLEMENTUM 12

BRATISLAVA 2019

SLOVENSKÉ NÁRODNÉ MÚZEUM – ARCHEOLOGICKÉ MÚZEUM
ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

**ĽUDIA A HORY
– ARCHEOLOGICKÁ PERSPEKTÍVA**

**Interakcie ľudských spoločenských horských a podhorských oblastí
západného Slovenska**

**Igor Bazovský – Gertrúda Březinová
(editori)**

Publikácia bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy
č. APVV-15-0491.

BRATISLAVA – NITRA 2019

Igor Bazovský – Gertrúda Březinová (editori)

Ludia a hory – archeologická perspektíva

Interakcie ľudských spoločností horských a podhorských oblastí západného Slovenska

Bratislava – Nitra 2019

Zborník Slovenského národného múzea

Annales Musei Nationalis Slovaci

Archeológia, Supplementum 12

Redakčná rada
PhDr. Juraj Bartík, PhD., Bratislava
doc. PhDr. Gertrúda Březinová, CSc., Nitra
Mgr. Radoslav Čambal, PhD., Bratislava
PhDr. Beáta Egyházy-Jurovská, Bratislava
PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD., Bratislava
doc. PhDr. Matej Ruttkay, CSc., Nitra
prof. PhDr. Stanislav Stuchlík, CSc., Opava
Dr. Eric Vrba, Boston

Preklad do nemeckého
a anglického jazyka REELS, s. r. o., Stephanie Staffen, Mgr. Viera Tejbusová a autori

Počítačová sadzba Beáta Jančíková

Návrh obálky Mgr. Radoslav Čambal, PhD., Beáta Jančíková

Na obálke Mapa Bratislavskej župy Samuela Mikovíniho z roku 1733
a fotografia depotu z doby bronzovej z Unína

Tlač Tlačiareň a vydavateľstvo Slza, spol. s r.o., Poprad

Vydali Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum
Archeologický ústav Slovenskej akadémie vied

Náklad 500 kusov

Publikácia je recenzovaná.

Za jazykovú úpravu príspevkov zodpovedajú autori.

APVV

© Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, 2019

© Archeologický ústav SAV, 2019

ISSN 1336-6637

ISBN 978-80-8060-458-5

OBSAH

Predslov	7
 Igor Bazovský	
Horské a podhorské oblasti západného Slovenska a ich vzťah k osídleniu od praveku po obdobie včasného stredoveku	9
Gebirgs- und Vorgebirgsgebiete der Westslowakei und ihre Beziehung zur Besiedlung vom der Urgeschichte bis zum Frühmittelalter	13
 Juraj Bartík – Zdeněk Farkaš – Pavol Jelínek	
Bronzehortfundes aus den Kleinen Karpaten und ihren Vorgebirgsgebieten	15
Hromadné nálezy bronzov z Malých Karpát a ich podhorských oblastí	100
 Tomáš Zachar – Juraj Bartík – Zdeněk Farkaš	
Chemická analýza medených a bronzových artefaktov z depotu zo Svätého Jura I a súboru z Bukovej I. Príspevok k problematike prehistorickej ťažby medi v pohorí Malé Karpaty	103
Chemische Analyse der Kupfer- und Bronzeartefakte vom Hortfund aus Svätý Jur und vom Fundkomplex aus Buková I Beitrag zur Problematik der prähistorischen Kupferabbau im Gebirge der Kleinen Karpaten	117
 Pavol Jelínek – Tibor Lieskovský – Marián Marčíš – Matúš Sládok	
Elektrónový drôt z Dolných Orešian	119
Elektrondraht aus Dolné Orešany	124
 Lucia Benediková	
Archeologická topografia okresu Považská Bystrica. Pramene z neskorej doby bronzovej až strednej doby laténskej so zreteľom na nálezy depotov (prípadová štúdia stredné Považie)	125
Archaeological topography of Považská Bystrica district. Sources from Final Bronze age till Middle La Tène period with respect to the hoard finds (case study Middle Váh river valley)	150
 Gertrúda Březinová – Klaudia Daňová	
Sídlisko z doby laténskej v Bernolákove	153
Settlement from the La Tène period in Bernolákovo	176
 Radoslav Čambal – Branislav Kovár	
Značky na nádobách z doby laténskej na príklade lokality Bratislava – Vydrice	179
Bodenzeichen an Gefäßen aus der Latènezeit am Beispiel der Fundstelle Bratislava – Vydrice	187

Vladimír Turčan

K otázke výskytu včasnostredovekých hromadných nálezov železných predmetov na Záhorí a v Bratislavskej bráne	189
Zur Frage des Vorkommens frühmittelalterlicher Horte in Záhorie und Bratislavaer Tor	194

Zora Bielichová

Doba laténska na strednom a západnom Slovensku z pohľadu archeozológie	195
The La Tène period in Western and Central Slovakia from the archaeozoological perspective	236

Elena Blažová

Základné informácie o možnostiach a výstupoch informačného systému Archeologického ústavu SAV	239
Grundinformationen über die Möglichkeiten und Ausgänge des Informationssystems des Archäologischen Instituts der SAW	241

Skratky časopisov a periodík	243
---	------------

PREDSLOV

Moderný človek si dnes už nie vždy uvedomuje vzájomné prepojenie s prírodou, ktoré bolo samozrejme pre praveké a včasnodedinné spoločnosti. Vtedajší ľudia presne vedeli, kde budovať svoje sídla, kde pochovávať svojich zosnulých, kde sa nachádzajú zdroje surovín potrebné pre ich existenciu a kadiaľ vedú cesty, ktoré ich spájali s okolitým svetom. Písomné správy z tohto obdobia existencie ľudskej spoločnosti buď chýbajú, alebo sú veľmi skromné. Zostávajú „iba“ archeologické pramene, ktoré sa snažíme interpretovať – aj s pomocou prírodovedných disciplín – čo najpresnejšie a najpravdivejšie.

Publikácia *Ľudia a hory – archeologická perspektíva : Interakcie ľudských spoločností horských a podhorských oblastí západného Slovenska* je výstupom riešenia projektu „Proces a zákonitosti osídlenia horských a podhorských oblastí západného Slovenska v praveku a včasnej dobe dejinnej“, ktorý sa realizoval z prostriedkov poskytnutých Agentúrou na podporu výskumu a vývoja v rámci zmluvy č. APVV-15-0491. Predkladané výsledky boli čiastočne prezentované na konferencii zameranej na aktuálny stav archeologického výskumu horských a podhorských oblastí západného Slovenska, ktorá sa konala 15. 11. 2018 v priestoroch SNM – Archeologického múzea v Bratislave. Nosnou témou knihy je ukladanie depotov v horských a podhorských oblastiach západného Slovenska a s tým súvisiaci vplyv geografického prostredia na osídlenie v týchto regiónoch, ako aj interakcie ľudských spoločností žijúcich v horách, na ich úpätiach i na nížinách. Časť príspevkov sa jednako venuje aj iným bádateľským okruhom v rámci skúmania vývoja osídlenia krajiny. Kľúčovými regiónmi v rámci projektového zámeru boli styčné územia horských a podhorských kultúrnych okruhov – najmä stredné Považie, Záhorie, stredné a horné Ponitrie. Ukázali sa ako mimoriadne vhodné na sledovanie trás pravekých a včasnohistorických komunikačných ťahov, ktoré viedli cez horské priesmyky a spájali jednotlivé sídliskové areály. Dobrým príkladom je napríklad situácia v regióne okolo pohoria Malé Karpaty. Viaceré články majú interdisciplinárny rozmer, bez ktorého si dnes už archeológiu ako vednú disciplínu nevieme predstaviť. Pri vyhľadávaní archeologických objektov v horskom teréne sa stále viac využíva snímkovanie technológiou LIDAR, riešenie otázok pôvodu surovín, technológie výroby, výživy a hospodárskych stratégií sa rovnako nezaobíde bez spolupráce s prírodovednými disciplínami. Významnou pomocou pri riešení problematiky osídlenia krajiny je geoinformačný systém dlhodobo budovaný na Archeologickom ústave SAV v Nitre.

Kolektív autorov – prevažne riešiteľov projektu – predloženou knihou jednak prezentuje výsledky svojho výskumu, jednak definuje nové okruhy bádania o interakciách ľudských spoločností žijúcich v rôznych geo-kultúrnych zónach so svojím prostredím i medzi sebou navzájom. Okrem jednoznačne nevyhnutnej interdisciplinárnej spolupráce je v budúcnosti potrebná cieleňá prospekcia a výskum ďalších oblastí, ktorému bude predchádzať stanovenie hypotéz a nastolenie konkrétnych bádateľských otázok.

Editori

FOREWORD

Modern people today are not always aware of their mutual interconnection with nature which was so common for prehistoric and early historic societies. The then people knew exactly where to build their settlements, where to bury their dead, where sources of raw materials necessary for their existence are located and where the roads connecting them with the surrounding world lead. Written documents from that period of existence of human society are either absent or are very modest. “Only” archaeological sources remain. We try to interpret them – also with help of natural sciences – as exactly and truly as possible.

The publication *The People and the Mountains – Archaeological Perspective : Interactions of Human Societies of Mountainous and Sub-mountainous Areas of Western Slovakia* is an output of the project called “The process and principles of settlement of the mountainous and sub-mountainous areas of Western Slovakia in Prehistory and Early History”, which was supported by funds provided by the APVV agency (Slovak Research and Development Agency) as part of Contract no. 15-0491. The submitted results have been partly presented at the conference focused on the current state of archaeological research of mountainous and sub-mountainous areas of Western Slovakia, which was held on November 15, 2018, in the premises of the SNM – Archaeological Museum in Bratislava. The main topic of the book is placing of hoards in mountainous and sub-mountainous areas of Western Slovakia and related influence of geographical environment on settlement in those regions as well as on interactions of human societies living in mountains, at foothills as well as in lowlands. Some contributions deal with other spheres of research within the study of development of the settlement of land. Bordering areas of mountainous and sub-mountainous cultural spheres – mainly the Central Váh river basin, Záhorie, Central and Upper Nitra river basin – were the key regions for the objective of the project. They turned out to be extremely suitable for monitoring of courses of prehistoric and early historic communications leading through mountain passes and connecting individual settlement areas. For instance, the situation in the region around the Little Carpathians is a good example. Several articles have an interdisciplinary character without which archaeology as a scientific discipline cannot be imagined today. The LIDAR technology is often used for imaging when searching for archaeological features in mountainous terrain; solving the question of the origin of raw materials, technology of production, nutrition and economic strategies cannot do without cooperation with disciplines of natural science either. The geoinformation system being created at the Institute of Archaeology of SAS in Nitra is a great help for solving the topic of settlement of the country.

The team of authors – mainly project investigators – present the results of their research in this book. It defines new areas of research regarding interactions of human communities living in various geo-cultural zones with their environment as well as their mutual interactions. Besides the inevitable interdisciplinary cooperation, targeted prospecting and research of other areas preceded by postulating hypotheses and defining specific research problems will be necessary.

Editors

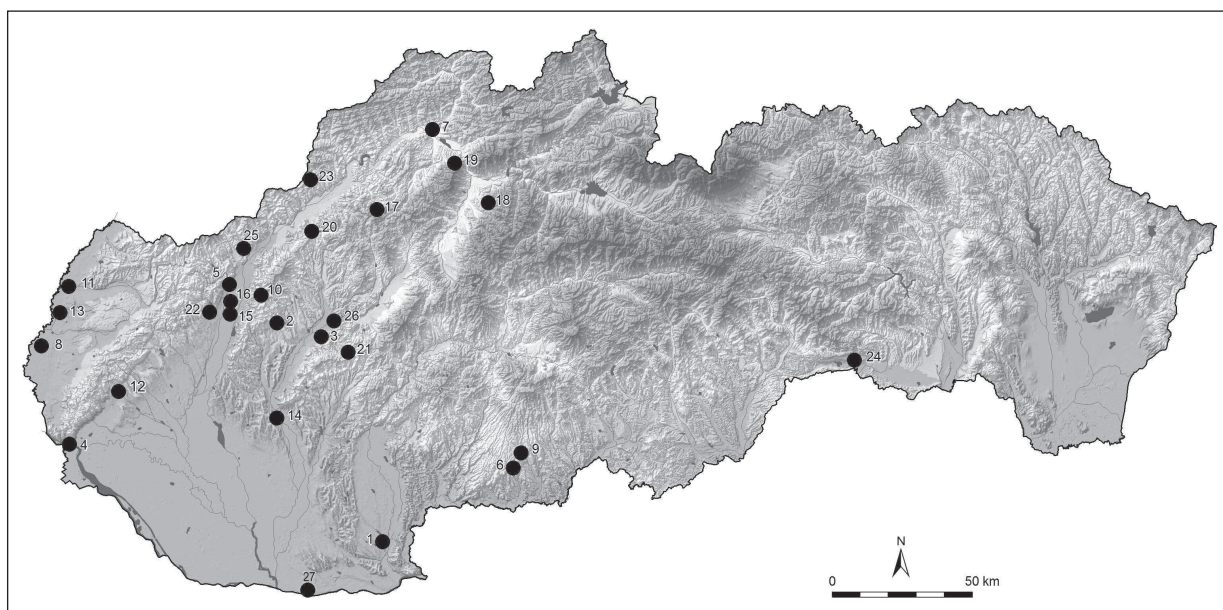
K OTÁZKE VÝSKYTU VČASNOSTREDOVEKÝCH HROMADNÝCH NÁLEZOV ŽELEZNÝCH PREDMETOV NA ZÁHORÍ A V BRATISLAVSKEJ BRÁNE¹

VLADIMÍR TURČAN

Keywords: South-western Slovakia, Early Middle Ages, mass finds, Small Carpathians, Záhorie.

Abstract: *On the question of the occurrence of Early Middle Age mass finds of iron objects in Záhorie region and Bratislava Gate. The study examines Early Middle Age iron mass finds from the point of view of the settlement of the surrounding micro-region with potential sources of metalwork objects. For sets uncovered without the presence of an archaeologist, the author points to the possibility of a recent convolute.*

Dôvody tezaurovania majetku do zeme sa väčšinou hľadajú v kultovom alebo historickom pozadí. Zároveň sú vnímané ako indikátor lokálnych, resp. diaľkových ciest, využívaných obchodníkmi k preprave tovaru. V zásade sa hromadné nálezy chápu ako špecifická súčasť ľudských aktivít na určitom území. Do úvahy treba brať aj prírodné prostredie a ekonomický potenciál príslušného regiónu, resp. susediacich regiónov. Príkladom môže byť Záhorie, ktoré je malokarpatským horstvom z agroekosystému oddelené od Podunajskej nížiny s kvalitnou ornou pôdou, zatiaľ čo Záhorie disponuje menej kvalitnou pôdou. Aj z pohľadu priestorového rozloženia depotov možno hovoriť z hľadiska Malých Karpát ako prirodzenej a psychickej bariéry o dvoch regionálnych skupinách. Z východnej strany Malých Karpát, poznáme dosiaľ väčší počet včasnostredovekých hromadných náleзов, zo Záhoria spolu sedem celkov z troch lokalít a z Bratislavskej brány sú nateraz známe dva depoty (obr. 1).

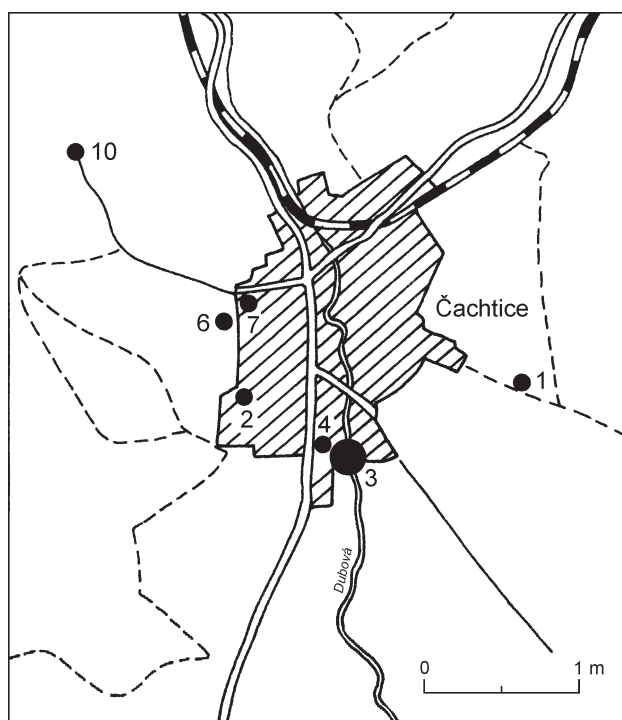
Obr. 1. Mapa včasnostredovekých depotov zo slovenského územia. Depoty spomínané v texte. 4 – Bratislava; 5 – Čachtice (okr. Nové Mesto nad Váhom); 8 – Gajary (okr. Malacky); 11 – Kúty (okr. Senica); 12 – Modra (okr. Pezinok); 13 – Moravský Svätý Ján (okr. Senica); 22 – Vrbové (okr. Piešťany). Podľa Turčan 2012.

¹ Táto práca bola podporovaná Agentúrou na podporu výskumu a vývoja na základe zmluvy č. APVV-15-0491.

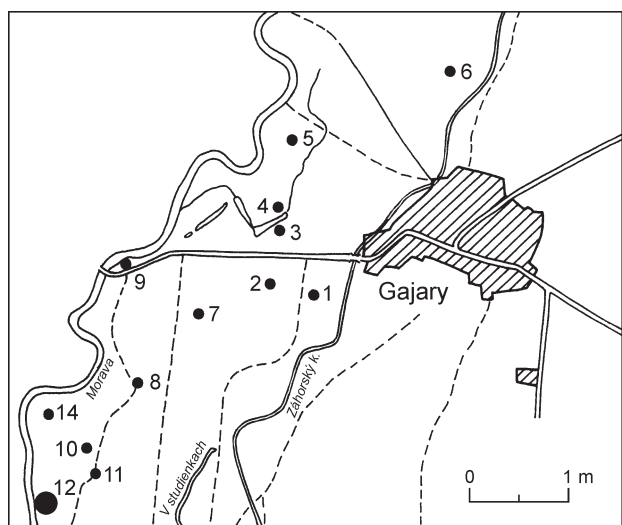

Obr. 2. Včasnostredoveké hromadné nálezy z Bratislavy. A – Hradný vrch; B – Academia Istropolitana (Ventúrska ul. 3.); C – Vydrica (podľa Lesák 2012, doplnené).

Najjužnejšie nájdený hromadný nález sledovanej oblasti pochádza z bratislavského hradného kopca, konkrétne spod vonkajšej strany bašty Luginsland (Kováč 2013). Podľa priebehu valového opevnenia z 9. stor., rekonštruovaného T. Štefanovičovou (Štefanovičová 1975, obr. 51), ho možno lokalizovať *extra muros* do tesnej blízkosti vonkajšej strany východnej hradby spomenutého valu. Miesto uloženia iste nebolo vybraté náhodne, keďže na východ do hradného kopca sa nachádzalo zázemie hradiska v podobe dosiaľ 15 známych sídliskových polôh (Lesák 2012, obr. 577). Do akej blízkosti valov siahla západný okraj podhradského osídlenia nie je jasné, nakoľko v stredoveku bola v tomto priestore vykopaná mestská priekopa. Je teda otáznne, ako široký (ak vôbec existoval) bol neosídlený koridor ležiaci medzi východným priebehom včasnostredovekej fortifikácie a podhradským sídliskom. Indíciou k úvahe o možnej zastavanosti tohto priestoru v 9. stor. môžu byť nálezy keramiky z plochy zaniknutej rotundy sv. Mikuláša na východnom svahu hradného kopca (Vallašek 1999, 110, tab. II) a hrubá sídlisková vrstva, vrátane obytných objektov z 9. stor., zistená počas výskumu západného suburbia (Polla 1979, 72–76), Veľkomoravské osídlenie sa tiahlo teda bližšie k veľkomoravskému valu, než ako dedukujeme z dnes rekonštruovanej včasnostredovekej topografie. Depot uložili vlastne medzi val hradiska a západný okraj sídliskovej aglomerácie (obr. 2). Nebolo to žiadne „záveterné“ miesto, ale zrejme relatívne frekventovaná spojovacia komunikácia. Objavený súbor pozostáva z poľnohospodárskych nástrojov, ide teda najskôr o náradie príslušníka/príslušníkov komunity z agrárneho prostredia. Umiestnenie depotu v bezprostrednej blízkosti hradiska evokuje otázku, či doslova dotyk s fortifikačným priestorom nebol podvedome vnímaný ako ochranný faktor. Poloha depotu s veľkou pravdepodobnosťou indikuje trasu lokálnej komunikácie, spájajúcej obidva urbanistické celky. Príčiny jeho uloženia ostávajú samozrejme neznáme, ale ako reálny prichádza do úvahy aj tzv. katastrofický horizont. V tejto súvislosti treba spomenúť nálezovú situáciu zo suterénu Académie Istropolitany (Ventúrska ul. 3) – hromadný hrob siedmich jedincov, uložených

Obr. 3. Slovanské sídliská v katastri dnešných Čachtíc. Poloha depotu bod 3 (podľa *Pramene* 1989, upravené).

Obr. 4. Slovanské sídliská v katastri dnešných Gajár. Poloha depotov bod 12 (podľa *Pramene* 1989, upravené).

v neprirodzených polohách na dne kruhovej jamy, zasypaných zeminou, premiešanou so 14 železnými sekerovitými hrivnami. Sprievodné črepy datujú výplň objektu najneskôr do počiatku 10. stor. (*Vallašek* 1972, 229 a ď.). V tomto prípade evidentne nejde o depot, ale o sekundárnu súčasť zásypu jamy, do ktorej boli nahádzané mŕtvolky. Samozrejme hrivny môžu pochádzať zo staršieho sídliskového objektu alebo depotu, náhodne narušeného. Nie je vylúčené, že nálezové situácie majú spoločné pozadie, súvisiace napr. so zánikom Veľkej Moravy a udalosťami okolo roku 907 (k bitke: *Marsina* 2008, 19 a ď.). Treba dodať, že aj počas výskumu spomenutých západného suburbia sa na viacerých miestach zistila spálená, až 10 cm hrubá vrstvička z uhlíkmi (*Polla* 1979, 73), takisto naznačujúca stopy katastrofického horizontu.

Pravdepodobne aj iné tri hrivny, nájdené zosunutú z Hradného kopca do sídliskovej vrstvy na Vydrici, boli pôvodne na už nezistiteľnom vyššom mieste intencionálne deponované. Dostiaľ len predbežne publikované správy o tomto náleze však neumožňujú konkrétnejšiu interpretáciu (*Štefanovičová* 2012, 335; *Štefanovičová a kol.* 2008, 257).

Komplikovanosť jednoznačnejšieho identifikovania a definovania hromadných nálezov pomerne demonštratívne dokazuje nález radlice a krojidla na kopci Zámčisko pri Modre (okr. Pezinok), výnimočne odkrytých počas archeologického výskumu tamojšej fortifikácie (*Farkaš* 2001, 135–168). Keďže ide o kovové časti pluhu, teda z hľadiska funkčnosti jedného, aj keď kompozitného artefaktu, je samozrejme otázne, či sa na miesto nálezu dostali len jeho železné súčasti, alebo kompletne náradie. Nie je možné určiť ani to, či ide o intencionálne uloženie do zeme (pri tejto alternatíve by snáď bolo možné uvažovať aj o kultovom, resp. symbolickom pozadí deponovania), alebo máme pred sebou výsledok prirodzeného procesu, t. j. deštruktívneho vplyvu času a okolitého prostredia na náradie, ktoré sa z dnes už neidentifikovaných dôvodov ocitlo (primárne alebo sekundárne) na mieste neskoršieho odkrytia. Samozrejme, kompletný pluh mohol byť z neznámych dôvodov pone-

chaný na povrchu v mieste, kde bol objavený a vlastne nikdy intencionálne nedeponovaný.

Dva artefakty, ako v prípade Zámčiska, nemožno teda implicitne zaradiť do kategórie depotov. Ako extrémny príklad zložitosti zaradovania nálezov do tejto kategórie pamiatok možno uviesť železnú ihlicu, známe z Pobedimu (*Bialeková* 2001) a z Bojnjej (*Turčan* 2012, 57), ktoré boli pracovnou súčasťou jedného predmetu – česáka tvoreného desiatkami hrotov, upevnených v drevenej rukoväti.

U vyššie spomenutých lokalít, ak nepočítame lokality z Bratislavskej brány, nenachádzame v príslušnom mikroregióne výraznejšie sídelné pozadie, ako je tomu napr. východne od Malých Karpát, kde možno za príklad vybrať Čachtice (*Pramene* 1989, 384) s štyrmi sídliskami. Depot bol situovaný na okraji sídliskovej

štruktúry (obr. 3). Keďže však existencia včasnostredovekých sídlisk je doložená väčšinou len zberovým materiálom a samotný depot je publikovaný len informačne (*Vendtová 1964*, 161), nie je možné sa bližšie vyjadriť k hospodárskej úrovni obyvateľov regiónu v sledovanom čase.

Pre dosiaľ známe depoty zo Záhoria je typické, že sú v ľavobrežnej zóne rieky Moravy, „nahustené“ do katastrov dnešných obcí Gajary, Kúty a Moravský Svätý Ján. Zaujímavá je skutočnosť, že nejde o ojedinelé celky, ale v dvoch z menovaných obciach sa našli po tri súbory, konkrétne v Gajaroch (*Bartošková 1986*, 11–18) a v Kútoch (*Bartošková 1986*, 22, 23). Len z Moravského Svätého Jána poznáme ojedinelý hromadný nález (*Bartošková 1986*, 33–36).

Náplňou depotov záhorskej skupiny je poľnohospodárske a remeselné náradie, výnimočnejšie militária. Nálezový fond dopĺňajú dva železné kotle z Moravského Svätého Jána a predovšetkým tzv. sliezske misky (Gajary II 3 kusy, Kúty II 1 exemplár), vyskytujúce sa prevažne v regiónoch ležiacich na západ od rieky Morava (*Bubeník 1972*, 550, obr. 4), hoci ich výskyt možno konštatovať aj na východ od Malých Karpát, dokonca v relatívne vzdialenej Mužle-Čenkove (*Hanuliak/Kuzma 2015*, 320, obr. 140).

Symptomatická je excentrická poloha depotov na okraji regiónu pri toku Moravy, pričom ostatné Záhorie je dosiaľ bez archeológom známych hromadných nálezov. Ak si uvedomíme, že kľúčová pozemná komunikácia viedla najneskôr od doby bronzovej osou Záhoria (tzv. jantárová cesta), má periférne situovanie hromadných nálezov a ich kumulácia na území dlhom cca 25 km zrejme konkrétne príčiny. Pozornosť treba zamerať aj na zdroje tezaurovaných artefaktov. Prvý zdroj možno hľadať medzi obyvateľstvom okolitých roľnícko-pastierskych sídlisk. Z príslušných mikroregiónov však poznáme, s výnimkou z časti preskúmaného sídliska v Kútoch (*Kraskovská 1962*, 57–69), iba zberové a náhodné nálezy (*Pramene 1989*, 300–302), ktoré nevytvárajú dostatočnú materiálnu bázu pre charakterizovanie osídlenia z hľadiska zamestnanosti a vlastníckych možností tamojšieho obyvateľstva, hoci možno dedukovať, že ťažiskom obživy bolo poľnohospodárstvo, pastierstvo a lov. Nevieme teda, akým inventárom z hľadiska vhodnosti k deponovaniu a majetkovej únosnosti disponovalo domáce obyvateľstvo. Z pohľadu rozloženia lokalít je však zrejme, že depoty boli uložené na západnom okraji sídelnej štruktúry, vždy v blízkosti toku Moravy. Najlepšie je toto pozorovanie dokumentované v prípade Gajár, odkiaľ je dosiaľ známych viac ako 15 sídliskových polôh (*Pramene 1989*, 49–53), avšak depoty boli uložené len na juhozápadnej periférii osídleného územia (obr. 4).

Alternatívu možno hľadať aj v dopravnom potenciáli rieky Moravy. To je téma, ktorá nie je síce príliš pertraktovaná, ale nedocenenú úlohu tohto vodného toku naznačujú nálezy monoxylov, považované predovšetkým za lode rybárske (*Galuška 2017*, 57, 58), avšak desaťmetrová dĺžka niektorých z nich (*Poláček/Marek/Skoupal 2000*, 203–207, 227, 228, Taf. 14–18) signalizuje, že by mohli byť určené k preprave tovaru. Zrejme ani situovanie včasnostredovekých sídlisk v dostupnej vzdialenosti od toku Moravy nevyplývalo len z jej hospodárskeho, ale aj dopravného potenciálu. Samozrejme, efektivita prepravy touto riekou závisela popri inom od aktuálnej výšky vodnej hladiny; tá kolísala v závislosti od množstva zrážok a sekundárne od výšky hladiny Dunaja – vysoký stav jeho hladiny spôsoboval vzdúvanie úrovne Moravy, a teda aj splavnosť lodí proti prúdu.² Rieka Morava bola teda pre väčšie náklady splavná možno skôr sezónne pri vysokej vode Dunaja. Po rieke dopravovali predovšetkým komodity, ktoré sa zo západu na „moravské trhy“ distribuovali Dunajom. Podľa raffelstettenského colného tarifu bola dôležitou, doslova strategickou transportovanou komoditou napr. soľ (*MMFH 1971*, 117, 118), ktorej potreba musela byť mimoriadne vysoká.

Záhorské depoty sú na základe sprievodných neskorooavarských liatych bronzov datované na koniec 8. stor. (*Čilinská 1984*, 163–171), avšak boli odkryté bez prítomnosti archeológa. Ich kompletnosť je preto otázna nielen z hľadiska úplnosti, ale aj možného recentného dopĺňania do pôvodne nesúvisiaceho konvolutu, čo mohlo prispieť k pomerne nízkemu datovaniu. Problematický je predovšetkým hromadný nález Kúty-Sigeca II (*Bartošková 1986*, obr. 8: D), ktorý pozostáva z radlice včasnostredovekého tvaru a troch lalokovitých sekier typologicky evidentne latenských, čo už v minulosti naznačil aj J. Paulík (*Paulík 1970*, 48–52, obr. 18). Pozornosť si zaslúži aj zastúpenie neskorooavarských liatych kovaní v súboroch z lokalít Gajary-Pustatina, Vrablicova I (*Bartošková 1986*, obr. 4: 1–12) a Moravský Svätý Ján (*Bartošková 1986*, obr. 12: 1–10). Možno si všimnúť, že sú to kovania, tvarovo a výzdobne evidentne patriace pôvodne k rovnakým garnitúram. Nešlo teda o zrejme náhodný zber, ale snáď dokonca časť obsahu exploatovaných starších hrobov. Pozornosti by nemal uniknúť ani fakt, že obidva depoty boli uložené nad severnou hranicou výskytu liatych neskorooavarských kovaní (*Zábojník 1999*, mapa 1). Neskorší rozptyl jednotlivých a poškodených kovaní v oveľa širšom prostredí naznačuje, že mohlo ísť o druhotnú surovinu. V prípade

² Za poznatky v tomto smere ďakujem Milanovi Polákovi.

Gajár, kde celok obsahoval aj poškodenú, funkčne nepoužiteľnú sponu z doby rímskej, je takáto úvaha tým skôr relevantná.

Hromadný nález z Moravského Svätého Jána je od ostatných rozsiahlejší a pokiaľ sa týka poľnohospodárskeho náradia, aj komplexnejší. Nechýbajú v ňom súčasti konského postroja a hrot kopije. Artefakty boli uložené do železného kotla, ktorý bol prekrytý ďalším kotlom. Ide teda evidentne o intencionálnu teauráciu. Ako bolo vyššie uvedené, otázny je vlastnícky a zdrojový pôvod tohto celku, ako aj dôvod jeho uloženia.

Napriek tomu, že záhorské depoty obsahujú spolu cca 180 položiek (v tom sú však zarátané aj kovania vedierok z lokality Gajary-Pustatina, Vrablicova II; *Bartošková 1986*, 16, obr. 6), ich druhové zloženie naznačuje menšiu úžitkovú, a teda zrejme aj nižšiu teauračnú hodnotu artefaktov. Z poľnohospodárskeho náradia prevládajú kosáky (12 kusov), kosy (min. 10 kusov), ale z obsahu depotov by sa napríklad dali kombináciou nálezov zostaviť len dva pluhy. Výrazne sú zastúpené artefakty, ktoré boli poškodením už znefunkčnené. Pozornosť si zaslúži aj spomenutá prítomnosť keltských železných sekier a neskorobavorských liatych bronzov, teda predmetov, zhromaždených možno už ako druhotná surovina. Takáto možnosť by samozrejme zrelativizovala datovanie depotov.³ Treba brať do úvahy aj skutočnosť, že prírodné danosti mohlo Záhorie, hlavne z hľadiska vtedajšej úrovne agrotechnológií, sídelne absorbovať len obmedzené množstvo obyvateľstva, čo sa zákonite odrazilo na hustote osídlenia, veľkosti osád a intenzity exploatacie zázemia. Pri zohľadnení týchto faktorov nemožno preto vypustiť z úvah ako zdroj depotov ani spomenutú dopravu po rieke Morave. To sú však témy, ktoré môžu osvetliť až prípadné archeologické výskumy, ktorými budú odkryté relevantné časti osád v mikroregiónoch prislúchajúcich k náleziskám depotov a získané poznatky, dôležité pre sledovanie hospodárskej úrovne miestneho obyvateľstva.

Literatúra

- Bartošková 1985* – A. Bartošková: Slovanské depoty železných predmetů v Československu. St AÚ ČSAV Brno 13/2. Brno 1985.
- Bialeková 2001* – D. Bialeková: Železný česák z Pobodima. In: Konference Pohansko 1999. Archaeologia mediaevalis Moravia et Silesiana I/2001, 143–150.
- Bubeník 1972* – J. Bubeník: K problematice železné misky tzv. slezského typu. Arch. Rozhledy 24, 1972, 542–567.
- Čilinská 1984* – Z. Čilinská: Depoty železných predmetov z konca 8. stor. na Slovensku. In: E. Studeníková/L. Zachar (zost.): Zborník prác Ludmile Kraskovskej /k životnému jubileu/. Bratislava 1984, 163–171.
- Farkaš 2001* – Z. Farkaš: Zisťovací výskum v Modre, poloha Zámčisko. Zbor. SNM 95, Arch. 11, 2001, 135–168.
- Galuška 2017* – L. Galuška: Slované – stopy predkú. Brno 2017.
- Hanuliak/Kuzma 2015* – M. Hanuliak/I. Kuzma: Mužla-Čenkov II. Osídlenie z 9.–13. storočia. Nitra 2015.
- Klanica 1970* – Z. Klanica: Velkomoravský gombík. Arch. Rozhledy 22, 1970, 421–446.
- Kováč 2013* – J. Kováč: Hromadný nález železných predmetov z bratislavského Hradného vrchu. Zb. SNM 107, Arch. 23, 2013, 97–104.
- Kraskovská 1962* – E. Kraskovská: Slovanské sídlisko pri Kútoch. Zbor. SNM 56, Hist. 2, 1962, 57–69.
- Lesák 2012* – Osídlenie bratislavského podhradia v 9. až 10. storočí. In: J. Šedivý/T. Štefanovičová (zost.): Dejiny Bratislavy I. Od počiatkov do prelomu 12. a 13. storočia. Brezalauspurc na križovatke kultúr. Bratislava 2012, 327–332.
- Marsina 2008* – R. Marsina: Bitka pri Bratislave v roku 907. In: T. Štefanovičová/D. Hulínek (zost.): Bitka pri Bratislave v roku 907 a jej význam pre vývoj stredného Podunajska. Bratislava 2008, 19–23.
- MMFH 1971* – Magnae Moraviae Fontes Historici IV. Brno 1971.
- Paulík 1970* – J. Paulík: Najstaršie hromadné nálezy železných predmetov na Slovensku. Zbor. SNM 64, Hist. 20, 1970, 25–83.
- Poláček/Marek/Skopal 2000* – L. Poláček/O. Marek/R. Skopal: Holzfunde aus Mikulčice. In: L. Poláček (Hrsg.): Studien zum Burgwall von Mikulčice 4. Brno 2000, 177–302.
- Polla 1979* – B. Polla: Bratislava zápné suburbium (výsledky archeologického výskumu). Bratislava 1979.
- Pramene 1989* – D. Bialeková (zost.): Pramene k dejinám osídlenia Slovenska z konca 5. až z 13. storočia. Zväzok I. Bratislava, hlavné mesto SSR a Západoslovenský kraj. Nitra 1989.
- Štefanovičová 1975* – T. Štefanovičová: Bratislavský hrad v 9.–12. storočí. Bratislava 1975.
- Štefanovičová 2012* – T. Štefanovičová: Južné podhradie Bratislavského hradu v 8.–11. storočí. In: J. Šedivý/T. Štefanovičová (zost.): Dejiny Bratislavy I. Od počiatkov do prelomu 12. a 13. storočia. Brezalauspurc na križovatke kultúr. Bratislava 2012, 332–336.
- Štefanovičová a kol. 2008* – T. Štefanovičová/P. Jelínek/B. Kovár/M. Hanuš/J. Stehlíková/P. Spišák/V. Plachá: Predbežná správa z archeologického výskumu bratislavského Podhradia-Vydrice. Zbor. SNM 102, Arch. 18, 2008, 249–256.

³ K opatrnosti núti aj dodatočne zdokumentované kovanie z Moravského Svätého Jána, ktoré má pochádzať z publikovaného depotu (*Klanica 1970*, 426, pozn. 13).

- Turčan 2012* – V. Turčan: Depoty z Bojnej a včasnostredoveké hromadné nálezy železných predmetov uložené v zbierkach Archeologického múzea SNM. Bratislava 2012.
- Vallašek 1972* – A. Vallašek: Hromadný hrob z 10. storočia v Bratislave. Monumentorum tutela. Ochrana pamiatok 8, 1972, 229–252.
- Vallašek 1999* – A. Vallašek: Predsunutý obranný systém bratislavského hradiska. Zbor. SNM. 93, Arch. 9, 105–114.
- Vendtová 1964* – V. Vendtová: Prehľad slovanských lokalít v Pobedime a okolí. Štud. Zvesti AÚ SAV 14, 1964, 161–174.
- Zábojník 1999* – J. Zábojník: Materiálna kultúra nálezísk z obdobia avarského kaganátu na Slovensku (stav, možnosti a perspektívy štúdia). In: A. Avenarius/Z. Ševčíková (ed.): Slovensko a európsky juhovýchod. Bratislava 1999, 189–217.

Zur Frage des Vorkommens frühmittelalterlicher Horte in Záhorie und Bratislavaer Tor

Vladimír Turčan

Auf Horte blickt die Mehrzahl der Leute meistens vom Kontext des Kultes oder als ein archäologisches Zeugnis unruhiger Zeit. Andere Spezifika die man in Erwägung nehmen muss, sind die natürliche Umwelt der Mikroregion, das umliegende Siedlungsnetz und die wirtschaftlichen Umstände des Gebiets. Im Beitrag ist von diesem Blickpunkt die Aufmerksamkeit auf dem Záhorie Gebiet und Bratislavaer Tor gewidmet. Aus dem Záhorie Gebiet sind bekannt Fundkomplexe aus Gajary (3 Komplexe), Kúty (3 Komplexe) und Moravský Svätý Ján (1 Komplex). Analysiert ist der Hort vom Burgberg von Bratislava, der *extra muros* dicht hinter der Befestigung an der östlichen Seite gefunden wurde, wo sich auch das agrarische Hinterland des Burgbergs befindet. Bei den restlichen Horten von den östlichen Hängen der Kleinen Karpaten ist nach dem derzeitigen Kenntnisstand mit Ausnahme von Čachtice kein adäquates Siedlungsnetz bekannt, die Aufmerksamkeit muss man auf die möglichen Kommunikationsverknüpfungen in westlicher Richtung über die Karpaten konzentrieren.

Die Horte vom Záhorie, wurden ohne Ausnahme entlang des linken Marchufers deponiert. Vom restlichen Teil dieser Landschaftseinheit kennen wir keine Horte. Ihre Quelle konnte die Bevölkerung von den umliegenden agrarischen Siedlungen vorstellen, gleicherweise wie Händler, die durch den Flusstransport den Handel auf Fundstellen realisierten, die in den Uferzonen situiert waren.

Der Autor macht auch auf die Tatsache aufmerksam, dass die Mehrzahl der Horte ohne Gegenwart eines Archäologen entdeckt wurde und ihre Authentizität daher nicht ganz eindeutig ist, die Möglichkeit inbegriffen, dass sie in einigen Fällen rezent in ursprünglich nicht zusammenhängende Konvoluten ergänzt sein konnten.

Abb. 1. Karte der frühmittelalterlichen Horte vom slowakischen Gebiet. Die im Text erwähnten Horte. 4 – Bratislava; 5 – Čachtice (Bez. Nové Mesto nad Váhom); 8 – Gajary (Bez. Malacky); 11 – Kúty (Bez. Senica); 12 – Modra (Bez. Pezinok); 13 – Moravský Svätý Ján (Bez. Senica); 22 – Vrbové (Bez. Piešťany). Nach *Turčan 2012*.

Abb. 2. Frühmittelalterliche Horte aus Bratislava. A – Burgberg; B – Academia Istropolitana (Ventúrska Str. 3.); C – Vydrica (nach *Lesák 2012*, ergänzt).

Abb. 3. Slawische Siedlungen im Katastergebiet von Čachtice. Lage des Hortes Punkt 3 (nach *Pramene 1989*, ergänzt).

Abb. 4. Slawische Siedlungen im Katastergebiet von Gajary. Lage der Horte Punkt 12 (nach *Pramene 1989*, ergänzt).

PhDr. Vladimír Turčan
SNM – Archeologické múzeum
Žižkova 12
P. O. BOX 13
810 06 Bratislava 16
vladimir.turcan@snm.sk

MAPPA COMITATUS POSONIENSIS

Accuratiore Astronomico-Geometrica concinnata

1784

ISSN 1336-6637

ISBN 978-80-8060-458-5

9 788080 604585